Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

JADIDLAR BIZ BILAN DOIM

Isroiljonov Bekislom
Qo‘qon davlat univesiteti
“Xalq ijodiyoti” kafedrasi talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20551374

Annotatsiya: Ushbu maqola XX asr boshlarida Turkiston mintaqasida yuzaga kelgan jadidchilik harakatining falsafiy asoslari va ijtimoiy-siyosiy g‘oyalarini tahlil qiladi. Jadidlarning ma’rifatparvarlik, milliy o‘zlikni anglash va taraqqiyotga intilish kabi asosiy tamoyillari bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolayotgani ko‘rsatiladi. Ularning ta’lim, madaniyat va davlatchilik borasidagi qarashlari zamonaviy O‘zbekiston jamiyati uchun qanday saboqlar berishi atroflicha o‘rganiladi. Maqolada jadid merosining hozirgi davr kontekstida qayta baholanishi va uning kelajak avlodlar uchun ahamiyati yoritiladi. Xulosa qilib aytganda, jadidlar g‘oyalari milliy rivojlanish yo‘lida doimiy ilhom manbai bo‘lib xizmat qilishi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: Jadidlar, Jadidchilik, Ma'rifatparvarlik, Milliy o'zlik, Taraqqiyot, Meros, Zamonaviy O'zbekiston, Islohotlar

Kirish

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston, Qrim, Kavkaz va Volga bo‘yi mintaqalarida yuzaga kelgan, tub islohotlarni maqsad qilgan ijtimoiy-siyosiy, ma’rifiy va ta’lim harakati sifatida o‘ziga xos fenomen hisoblanadi [1, 2]. Bu harakat Ismoil Gaspirali tashabbusi bilan Qrimda boshlanib, keyinchalik Markaziy Osiyoga yoyilgan [1]. Jadidlar jamiyatning qoloqligi va mustamlakachilik zulmini anglagan holda, Turkistonni o‘rta asrlar turg‘unligidan, diniy xurofotlardan xalos etish, shariatni isloh qilish va ma’rifatni yoyishni asosiy maqsad qilib qo‘yganlar [1, 2]. Ular zamonaviy ta’lim, fan-texnika taraqqiyoti, turkiy tilning rivojlanishi va gender tengligini targ‘ib qilib, milliy uyg‘onish va mustaqil davlat qurish g‘oyalarini ilgari surdilar [1, 3, 4]. Jadidlar o‘z davrining ilg‘or ziyolilari sifatida jamiyatni har tomonlama isloh qilishga intilganlar [2].

Ushbu harakatning markazida "usuli jadid" maktablari turgan bo‘lib, ular dunyoviy fanlarni milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirib, aholining savodxonligini oshirish va milliy ongni shakllantirishga xizmat qilgan [3, 4]. 1895-1910 yillarda o‘nlab, 1917 yil boshiga kelib esa 92 tagacha bunday maktablar ochilgan [2]. Jadidlar matbuotdan ham faol foydalanib, "Tarjimon", "Sadoyi Turkiston", "Oyna" kabi gazetalar va jurnallar orqali o‘z g‘oyalarini keng yoyganlar, yangi, zamonaviy adabiyotni rivojlantirganlar [2, 3, 5]. Ular yoshlarni chet elga o‘qishga yuborish, madaniy jamiyatlar tuzish orqali ham jamoatchilik ongini oshirishga intilganlar [1]. Jadidlar harakati milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosni saqlash va zamonaviy dunyoqarashni shakllantirishda muhim rol o‘ynagan [4].

Sovet davrida "burjua-liberal, millatchi harakat" sifatida qoralangan va uning namoyandalari qatag‘on qilingan bo‘lsa-da [1, 5], O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, jadid merosi qayta tiklandi va uning bugungi kundagi dolzarbligi yanada ortdi [4, 5]. Jadidlarning ma’rifat, milliy g‘urur, taraqqiyot va mustaqil davlatchilikka intilish g‘oyalari hozirgi O‘zbekiston jamiyatining rivojlanish strategiyasida ham aks sado bermoqda. Ularning ilgari surgan qadriyatlari – ta’limga e’tibor, ilm-fanga intilish, milliy o‘zlikni anglash va Vatanga muhabbat – bugungi kunda ham jamiyatimiz uchun beqiyos ahamiyatga ega. Shunday ekan, "Jadidlar biz bilan doim" degan tamoyil nafaqat tarixiy xotira, balki kelajakni qurishdagi doimiy ilhom manbai sifatida ham turoqdir.

Mavzuga oid adabiyotlar: Jadidchilik harakatining murakkab va ko‘p qirrali tabiati, uning Turkiston jamiyati hayotidagi o‘rni hamda bugungi kundagi dolzarbligi mustaqillik yillaridan so‘ng mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan qayta ko‘rib chiqilmoqda. Sovet davrida bir tomonlama,

asosan, "burjua-millatchi" harakat sifatida qoralangan jadidchilik merosi, O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, chuqur ilmiy tahlil va xolis baholash ob’ektiga aylandi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda, 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy ishlar jadidchilik fenomeniga yangicha yondashuvlar, chuqur tahlillar va zamonaviy metodologiyalar asosida yoritishga intilmoqda. Ushbu tahlil jadidchilikning turli jihatlarini o‘rganishdagi asosiy yo‘nalishlarni, ilmiy munozaralarni va bo‘shliqlarni aniqlashga xizmat qiladi.

So‘nggi davr tadqiqotlari jadidchilikni nafaqat tarixiy hodisa, balki intellektual va ijtimoiy-siyosiy harakat sifatida uning murakkabligini ochib berishga intilmoqda. Masalan, ba’zi mualliflar jadidchilikni mintaqaviy uyg‘onish harakatlari, jumladan, Usmonli imperiyasi, Eron va Hindistondagi islohotchilik g‘oyalari bilan qiyosiy tahlil qilish orqali uning universal va o‘ziga xos xususiyatlarini ko‘rsatmoqda. Bu yondashuv jadidlarning G‘arb modernizatsiyasi va islomiy an’analar sinteziga intilishini aniqroq tushunishga imkon beradi. Tadqiqotchilar jadidlarning ma’rifatparvarlik g‘oyalarini shunchaki ta’lim islohotidan ko‘ra, jamiyatni tubdan o‘zgartirishga qaratilgan keng strategiya sifatida ko‘rib chiqmoqdalar. Ular jadidlarning milliy o‘zlikni anglash, zamonaviy davlatchilik asoslarini yaratish va mustaqillik g‘oyalarini ilgari surishdagi rolini alohida ta’kidlaydilar [1, 2].

Jadidchilikning intellektual merosi va g‘oyaviy asoslari so‘nggi tadqiqotlarda chuqur tahlil qilinmoqda. Olimlar jadidlarning islomiy modernizm, turkiy millatchilik va Yevropa ma’rifatparvarligi g‘oyalarini qanday sintez qilganliklarini o‘rganmoqdalar. Bu borada, [1] manbasida jadidchilikning Qrimda Ismoil Gaspirali tashabbusi bilan boshlanib, Markaziy Osiyoga yoyilganligi, dastlab madaniy harakat sifatida shakllanib, keyinchalik Pan-turkizm g‘oyalarini targ‘ib qilganligi qayd etiladi. Ushbu tahlillar jadidlarning jamiyat qoloqligi va mustamlakachilik zulmini anglab, Turkistonni o‘rta asrlar turg‘unligidan, diniy xurofotlardan xalos etish, shariatni isloh qilish va ma’rifatni yoyishni asosiy maqsad qilganliklarini ko‘rsatadi. Tadqiqotchilar jadidlarning zamonaviy ta’lim, fan-texnika taraqqiyoti, turkiy tilning rivojlanishi va gender tengligini targ‘ib qilish orqali milliy uyg‘onish va mustaqil davlat qurish g‘oyalarini ilgari surganliklarini ta’kidlaydilar [1]. Bu esa jadidlarning nafaqat ta’lim, balki keng qamrovli ijtimoiy-siyosiy islohotchilar bo‘lganligini ko‘rsatadi.

Ta’lim islohotlari jadidchilik harakatining markaziy o‘rnini egallagan. So‘nggi ilmiy ishlar "usuli jadid" maktablarining pedagogik innovatsiyalarini, o‘quv dasturlarini va jamiyatga ko‘rsatgan ta’sirini atroflicha o‘rganmoqda. [2] manbasida qayd etilishicha, jadidchilik harakati Markaziy Osiyo, Qrim, Kavkaz va Volga bo‘yi mintaqalarida XIX asr oxiri – XX asr boshlarida yuzaga kelgan ijtimoiy-ma’rifiy harakat bo‘lib, uning asosiy maqsadi jamiyatni o‘rta asr qoloqligidan, madaniy qashshoqlikdan, mustamlakachilik zulmidan va xurofotlardan ozod qilish, milliy davlatchilikni barpo etish bo‘lgan. Ushbu manba jadidlarning zamonaviy maktablar, matbaa va progressiv rivojlanishni targ‘ib qilganini ta’kidlaydi. "Usuli jadid" maktablari 1895-1910 yillarda o‘nlab, 1917 yil boshiga kelib esa 92 tagacha ochilganligi, ularning qarshiliklarga qaramay faoliyat yuritganligi [2] va [4] manbalarida batafsil yoritilgan. Tadqiqotchilar bu maktablarning nafaqat savodxonlikni oshirish, balki milliy ongni shakllantirish, dunyoviy fanlarni milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirishdagi muhim rolini tahlil qiladilar [3, 4]. Ayollar ta’limiga bo‘lgan e’tibor va uning jamiyatdagi o‘zgarishlarga ta’siri ham alohida o‘rganilmoqda [3].

Adabiyot va til sohasidagi jadid islohotlari ham so‘nggi tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Jadidlar matbuotdan faol foydalanib, "Tarjimon", "Sadoyi Turkiston", "Oyna" kabi gazetalar va jurnallar orqali o‘z g‘oyalarini keng yoygan, yangi, zamonaviy adabiyotni rivojlantirganlar [2, 3, 5]. [5] manbasida jadidchilik harakati O‘zbekiston adabiyotiga chuqur ta’sir ko‘rsatib, ma’rifat, ilm-fan, milliy ong va vatanparvarlikni adabiy asarlar doirasida targ‘ib qilish orqali yangi yo‘nalishlarni joriy etganligi ta’kidlanadi. Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Fitrat va Cho‘lpon kabi taniqli adabiyot namoyandalari ijodi orqali jamiyatni o‘zgartirishga intilganlar [5]. Tadqiqotchilar jadid adabiyotining janr xilma-xilligi, tematik yangiliklari va til islohotlariga qo‘shgan hissasi, xususan, turkiy tilni

soddalashtirish va uni zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish borasidagi sa'y-harakatlarini tahlil qiladilar. Bu esa milliy adabiyot shakllanishi va rivojlanishida jadidlarning o'rnini ko'rsatadi.

Jadidchilikning siyosiy o'lchovlari va davlat qurilishi intilishlari ham so'nggi yillarda yangicha talqinlar bilan boyitilmoqda. [1] manbasida jadidlarning avtonom yoki mustaqil milliy demokratik davlatlar, konstitutsiyaviy monarxiyalar yoki respublikalar barpo etish, milliy valyuta va armiyani joriy etish kabi maqsadlari qayd etilgan. Bu maqsadlarga erishish uchun ular "yangi usul" maktablarini kengaytirish, yoshlarni chet elga o'qishga yuborish, madaniy jamiyatlar tuzish va matbuot orqali jamoatchilik ongini oshirishga intilgan. [2] manbasida esa harakatning Birinchi jahon urushi davrida siyosiy partiyalar tashkil etishga olib kelganligi va 1917 yil Oktyabr inqilobidan keyin Turkiston Muxtoriyatining tugatilishi bilan zo'ravonlik bilan bostirilganligi ko'rsatiladi. Tadqiqotchilar jadidlarning siyosiy evolyutsiyasini, ularning mustaqillikka erishish yo'lidagi turli yondashuvlarini va o'z davrining siyosiy voqeliklari bilan o'zaro munosabatlarini chuqur o'rganmoqdalar. Jadidlarning milliy uyg'onish harakatlaridagi faol ishtiroki va Turkiston Muxtoriyati kabi milliy ozodlik harakatlaridagi o'rni [3] manbasida ham ta'kidlangan.

Jadidchilik harakati mintaqaviy xususiyatlarga ega bo'lganligi ham so'nggi tadqiqotlarda e'tiborga olinmoqda. [1] manbasida Turkiston, Buxoro va Xivadagi harakatning o'ziga xos mintaqaviy bo'limlari, ularning ijtimoiy bazalari va duch kelgan muammolari farqlanganligi qayd etiladi. Bu esa jadidchilikni yagona, monolit harakat emas, balki turli mintaqalarda o'ziga xos shakllarda namoyon bo'lgan, ammo umumiy g'oyalar bilan bog'langan murakkab fenomen sifatida tushunishga yordam beradi. Tadqiqotchilar jadidlar ichidagi g'oyaviy munozaralar va ularning turli siyosiy yo'nalishlarga bo'linishini ham tahlil qiladilar.

Gender masalasi va ijtimoiy islohotlar jadidchilik tadqiqotlarida tobora ko'proq o'rin egallamoqda. [1] va [3] manbalarida jadidlarning ayollar ta'limini targ'ib qilganliklari va gender tengligini ilgari surganliklari qayd etilgan. So'nggi ilmiy ishlar jadidlarning ayollarning jamiyatdagi o'rnini oshirishga qaratilgan aniq takliflarini, ularning ayollar maktablarini ochish va qizlarni o'qitish borasidagi sa'y-harakatlarini batafsil o'rganmoqda. Bu esa jadidlarning nafaqat siyosiy va ma'rifiy, balki chuqur ijtimoiy islohotchilar bo'lganligini ko'rsatadi. Ular ayollarning savodxonligini oshirishni jamiyat taraqqiyotining muhim sharti deb bilganlar.

Jadid merosining bugungi O'zbekiston jamiyatidagi aks-sadosi va "Jadidlar biz bilan doim" tamoyili so'nggi tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. [4] manbasida jadidchilik harakati Prezident Islom Karimov tomonidan milliy taraqqiyotga qo'shgan hissasi uchun e'tirof etilganligi va jamiyat tafakkurini yangilash, yangi ta'lim usullarini joriy etish hamda ijtimoiy ongni rag'batlantirish orqali milliy rivojlanishni rag'batlantirishni maqsad qilganligi ta'kidlanadi. [5] manbasida esa jadid merosi O'zbekiston mustaqillikka erishgach qayta tiklanganligi va bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolganligi ko'rsatiladi. Tadqiqotchilar jadidlarning ma'rifat, milliy g'urur, taraqqiyot va mustaqil davlatchilikka intilish g'oyalari hozirgi O'zbekiston jamiyatining rivojlanish strategiyasida qanday aks sado berayotganini tahlil qiladilar. Ta'limga e'tibor, ilm-fanga intilish, milliy o'zlikni anglash va Vatanga muhabbat kabi jadid qadriyatlari bugungi kunda ham jamiyat uchun beqiyos ahamiyatga ega. Bu esa jadidlarning g'oyalari nafaqat tarixiy xotira, balki kelajakni qurishdagi ilhom manbai ekanligini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, so'nggi yillardagi ilmiy adabiyotlar jadidchilik harakatini ko'p qirrali, murakkab va zamonaviy O'zbekiston uchun beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan fenomen sifatida o'rganishga qaratilgan. Ushbu tadqiqotlar jadidlarning intellektual merosi, ta'lim, adabiyot, siyosat va ijtimoiy islohotlardagi rolini yangi metodologiyalar asosida tahlil qilib, dolzarbligini asoslab bermoqda. Biroq, jadidchilikning ayrim kam o'rganilgan jihatlari, xususan, uning mintaqaviy farqlari, ichki g'oyaviy munozaralari va ayrim namoyandalarining shaxsiy hayoti hali ham chuqur tadqiqotlarni talab qiladi. Shuningdek, jadid g'oyalarining zamonaviy ta'lim tizimiga, madaniy siyosatga va milliy ongni shakllantirishga bevosita ta'sirini aniqroq ko'rsatish maqsadga muvofiqdir. Mazkur maqola ushbu

bo‘shliqlarni qisman to‘ldirishga va jadidchilikning "Jadidlar biz bilan doim" tamoyili ostidagi uzluksiz ta’sirini yanada chuqurroq yoritishga intiladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu maqola jadidchilik harakatining murakkab va ko‘p qirrali tabiatini, uning Turkiston jamiyati hayotidagi o‘rnini hamda bugungi kundagi dolzarbligini "Jadidlar biz bilan doim" tamoyili ostida chuqur ilmiy tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, sifatli tadqiqot yondashuviga asoslanadi. Tadqiqot dizayni tavsifiy, tahliliy va sintez xarakteriga ega bo‘lib, jadidchilik fenomenini tarixiy, ijtimoiy-siyosiy, ma’rifiy va madaniy nuqtai nazardan kompleks o‘rganishni maqsad qiladi. Maqola jadidchilikka oid mavjud ilmiy adabiyotlarni tanqidiy ko‘rib chiqish, ularni tizimlashtirish va yangi talqinlar asosida sintez qilish orqali mavjud ilmiy bo‘shliqlarni to‘ldirishga intiladi. Bu yondashuv jadidlarning g‘oyaviy merosini nafaqat tarixiy hodisa sifatida, balki zamonaviy O‘zbekiston jamiyatining rivojlanish strategiyasiga doimiy ta’sir ko‘rsatuvchi ilhom manbai sifatida baholash imkonini beradi.

Tadqiqotning asosini jadidchilikka oid keng ko‘lamli ilmiy adabiyotlarni tizimli ko‘rib chiqish tashkil etadi. Ushbu jarayonda manbalarni tanlashda qat’iy mezonlarga amal qilindi. Birinchidan, tadqiqotning dolzarbligini ta’minlash maqsadida, asosan, 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy ishlar, jumladan, monografiyalar, ilmiy jurnallardagi maqolalar, konferensiya materiallari va dissertatsiyalar ustuvor ahamiyatga ega bo‘ldi. Bu cheklov jadidchilikka oid so‘nggi ilmiy yondashuvlar, yangi faktlar va talqinlarni qamrab olishga imkon berdi, shu bilan birga Sovet davri ideologik ta’sirlaridan xoli, xolis baholashga asoslangan tadqiqotlarga e’tibor qaratildi. Ikkinchidan, manbalarning akademik qat’iyligi va ishonchliligi asosiy mezonlardan biri bo‘ldi. Faqatgina ilmiy hamjamiyat tomonidan tan olingan, referentlangan nashrlar va nufuzli olimlarning ishlari tanlab olindi. Uchinchidan, manbalarning jadidchilik harakatining turli jihatlarini – uning tarixiy ildizlari, g‘oyaviy asoslari, ta’lim, adabiyot, siyosat va ijtimoiy islohotlardagi o‘rni, shuningdek, bugungi kundagi aks-sadosini qamrab olishiga e’tibor qaratildi. To‘rtinchidan, til mezoniga ko‘ra, o‘zbek tilidagi ilmiy ishlar ustuvorlikka ega bo‘ldi, chunki ular mahalliy kontekst va nuanslarni chuqurroq aks ettiradi. Shu bilan birga, xalqaro ilmiy adabiyotlar ham, ayniqsa, jadidchilikni qiyosiy tahlil qilish va uni global islohotchilik harakatlari kontekstida ko‘rib chiqish uchun jalb etildi.

Adabiyotlarni qidirish jarayonida bir qator ilmiy ma’lumotlar bazalari, jumladan, Google Scholar, ResearchGate, Academia.edu, shuningdek, O‘zbekistonning milliy ilmiy-tadqiqot markazlari va universitetlarining elektron kutubxonalari faol ishlatildi. Qidiruv so‘zlari sifatida "Jadidchilik", "Jadidism", "Turkiston ma’rifatparvarligi", "milliy uyg‘onish", "usuli jadid maktablari", "jadid adabiyoti", "jadid siyosiy g‘oyalari" kabi kalit so‘zlar o‘zbek va ingliz tillarida qo‘llanildi. Bu jarayon maqola mavzusiga oid eng dolzarb va muhim ilmiy ishlarni aniqlashga yordam berdi. Tanlab olingan manbalar, xususan, [1], [2], [3], [4], [5] manbalari jadidchilikning turli jihatlarini yoritishda asosiy tayanch nuqtalari bo‘lib xizmat qildi. Masalan, [1] manbasi jadidchilikning kelib chiqishi, g‘oyaviy asoslari va siyosiy maqsadlarini, [2] manbasi harakatning bosqichlari va ta’lim islohotlarini, [3] manbasi ma’rifatparvarlik va milliy o‘zlikni anglashdagi rolini, [4] manbasi milliy uyg‘onish va zamonaviy ta’limga e’tiborni, [5] manbasi esa adabiyotga ta’siri va merosining dolzarbligini yoritishda muhim ma’lumotlar berdi.

Ushbu tadqiqotda ma’lumotlarni yig‘ish asosan ikkilamchi manbalar, ya’ni mavjud ilmiy adabiyotlar asosida amalga oshirildi. Ma’lumotlarni tahlil qilishda sifatli kontent tahlili, tarixiy-qiyosiy tahlil va tanqidiy sintez usullari qo‘llanildi.

Sifatli kontent tahlili: Bu usul jadidchilikka oid ilmiy matnlarni chuqur o‘rganish va ulardagi asosiy mavzularni, g‘oyalarni, argumentlarni va tushunchalarni aniqlashga qaratildi.

Har bir mavzu bo‘yicha to‘plangan ma’lumotlar chuqur tahlil qilinib, ularning o‘zaro bog‘liqligi va umumiy maqola argumentiga qanday hissa qo‘shishi aniqlandi. Ayniqsa, Sovet davrida jadidchilikning bir tomonlama qoralanishidan mustaqillik yillarida uning qayta tiklanishi va xolis baholanishiga qadar bo‘lgan ilmiy talqinlardagi o‘zgarishlarga alohida e’tibor qaratildi.

Tarixiy-qiyosiy tahlil: Jadidchilik harakatini mintaqaviy va global kontekstda ko‘rib chiqish maqsadida tarixiy-qiyosiy tahlil usuli qo‘llanildi. Bu usul jadidlarning g‘oyalarini Usmonli imperiyasi, Eron va Hindistondagi islohotchilik harakatlari bilan qiyoslash orqali uning universal va o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashga yordam berdi. Masalan, [1] manbasida jadidchilikning Qrimda Ismoil Gaspirali tashabbusi bilan boshlanib, keyinchalik Markaziy Osiyoga yoyilganligi qayd etilgani, bu harakatning mintaqaviy xususiyatlarini tushunish uchun muhim asos bo‘ldi. Bu tahlil jadidlarning G‘arb modernizatsiyasi va islomiy an’analar sinteziga intilishini aniqroq tushunishga imkon berdi.

Ushbu tadqiqotning nazariy asosi ijtimoiy harakatlar nazariyasi, post-kolonial tadqiqotlar va intellektual tarix yondashuvlarining sinteziga tayanadi. Ijtimoiy harakatlar nazariyasi jadidchilikni jamiyatdagi mavjud muammolarga javoban yuzaga kelgan, o‘ziga xos maqsadlarga ega bo‘lgan va jamiyatni o‘zgartirishga qaratilgan tashkiliy harakat sifatida tushunishga yordam beradi. Jadidlarning ta’lim, til va siyosiy islohotlar orqali jamiyatni modernizatsiya qilishga intilishi bu nazariyaning asosiy tamoyillari bilan uyg‘unlashadi. Post-kolonial tadqiqotlar esa jadidchilikni mustamlakachilik sharoitida milliy o‘zlikni anglash, madaniy qarshilik va mustaqil davlatchilikka intilish harakati sifatida tahlil qilish imkonini beradi. Jadidlarning rus mustamlakachiligi zulmini anglab yetishi va unga qarshi ma’rifat orqali kurashishi [1, 2] bu nazariy yondashuvni mustahkamlaydi. Intellektual tarix yondashuvi esa jadid g‘oyalarining shakllanishi, evolyutsiyasi va ularning o‘zaro ta’sirini, shuningdek, bu g‘oyalarning zamonaviy jamiyatga ta’sirini o‘rganish uchun asos bo‘ladi. "Jadidlar biz bilan doim" tamoyili esa tarixiy uzluksizlik va merosni o‘rganish nazariyasi doirasida ko‘rib chiqiladi, bu esa jadid g‘oyalarining bugungi O‘zbekiston jamiyatidagi aks-sadosini tahlil qilish uchun mustahkam asos yaratadi.

Har qanday ilmiy tadqiqot singari, ushbu ish ham o‘zining cheklovlariga ega. Birinchidan, tadqiqot asosan ikkilamchi manbalarga, ya’ni mavjud ilmiy adabiyotlarga tayanadi. Bu esa muallifning shaxsiy interpretatsiyasi va tanlangan manbalarning cheklovlari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Garchi manbalarni tanlashda qat’iy mezonlarga amal qilingan bo‘lsa-da, ba’zi kam o‘rganilgan arxiv materiallari yoki nashr etilmagan qo‘lyozmalarni qamrab olish imkoniyati cheklangan. Ikkinchidan, jadidchilikning murakkab va ko‘p qirrali tabiati, uning turli mintaqaviy ko‘rinishlari va ichki g‘oyaviy munozaralari bitta maqola doirasida to‘liq qamrab olinishi qiyin. Shuningdek, ayrim jadid namoyandalarining shaxsiy hayoti va faoliyatining barcha jihatlari chuqur o‘rganilmagan bo‘lishi mumkin.

Xulosa: Jadidchilik harakati o‘z davrining murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoitida yuzaga kelgan, keng qamrovli ma’rifiy va islohotchi harakat sifatida Turkistonni qoloqlikdan qutqarishni maqsad qilgan edi. Ular ta’lim, til, adabiyot, matbuot va siyosat sohalarida tub o‘zgarishlarni amalga oshirib, milliy o‘zlikni anglash va mustaqil davlatchilik g‘oyalarini ilgari surdilar. Sovet davridagi qatag‘onlarga qaramay, ularning merosi mustaqillik yillarida qayta tiklandi va bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. Jadidlarning ma’rifat, taraqqiyot, ilm-fan va Vatanga muhabbat kabi qadriyatlari O‘zbekistonning rivojlanish strategiyasining asosini tashkil etadi. Shu bois, jadidlar nafaqat tarixiy shaxslar, balki kelajakni qurishda doimiy ilhom manbai bo‘lib qolmoqda, ularning g‘oyalari biz bilan hamisha yashaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rajabov, Q. (2020). Jadidchilik harakati va milliy davlatchilik g‘oyalari. Toshkent: Yangi asr avlodi.
2. Omonov, Q. (2021). Jadidchilik harakati va milliy g‘oya. O‘zbekiston tarixi, (1), 18.
3. Rajabov, Q. (2022). Jadid ma’rifatparvarlari va ularning milliy uyg‘onishdagi o‘rni. O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari, (1/1), 15-20.
4. Yusupova, D. (2021). Jadid maktablari va ularning o‘zbek milliy ta’lim tizimiga ta’siri. Ilmiy xabarnoma. Buxoro davlat universiteti, (1), 120-125.

5. Qodirov, B. (2022). Jadidchilik g‘oyalarining O‘zbekistonning yangi taraqqiyot strategiyasidagi o‘rni. Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari, (2), 78-83.
6. Xolmatov, A. (2021). Jadidchilik harakatining siyosiy-huquqiy asoslari va uning zamonaviy ahamiyati (PhD dissertatsiyasi avtoreferati). O‘zbekiston Milliy universiteti.
7. Xolmatov, A. (2022). Jadidchilik g‘oyalarining bugungi kunda yoshlar tarbiyasidagi o‘rni. In Jadidchilik va zamonaviy ta’lim: muammolar va yechimlar (Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari) (pp. 45-49). Toshkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti.
8. Mirzaev, S. (2023). Jadidlar merosini o‘rganishning yangi yondashuvlari. Sharqshunoslik, (1), 67-72.
9. Abduvaxobov, M. (2021). Munavvarqori Abdurashidxonov va milliy uyg‘onish g‘oyalari. Tarix fanlari masalalari, (3), 112-118.
10. Jo‘raev, T. (2022). Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy ahamiyati. Toshkent: Adabiyot uchqunlari.
11. Mushtariybegim G’Ofurjon Qizi Komilova, Komilov Mo’Minjon Abduraximjon O’G’Li, and Sh.Usmonov. "AKTYORNING OBRAZ USTIDA ISHLASHI (QO‘QON SHAHAR MUSIQALI DRAMA TEATRI AKTYORI, MARHUM USTOZ SAN’ATKOR, RAXMANJON PO’LATOV ROLLARI TALQINIDA)" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 3, 2023, pp. 262-269.
12. Mushtariybegim G‘Ofurjon Qizi Komilova, Mo’Minjon Abduraximjon O’G‘Li Komilov, and Sh.Usmonov. "MUSIQIY SPEKTAKLLARDAGI BADIIY YAXLITLIK OMILLARI" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 5, 2023, pp. 117-122.
13. M.Komilova. "ALISHER NAVOIY IJODIY MEROSINING YOSHLAR TARBIYASIDAGI AHAMIYATI" World of Philology, vol. 1, no. 2, 2022, pp. 66-71.